

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

Δωρεά μνήμης και πολιτισμού

του Τάσου Σακελλαρόπουλου

υπεύθυνου Ιστορικών Αρχείων Μουσείου Μπενάκη

Το Μουσείο Μπενάκη ιδρύθηκε το 1931 από τον Αντώνη Μπενάκη (1873-1954) και στεγάστηκε στη σημερινή του θέση, στο νεοκλασικό μέγαρο της λεωφόρου Βασιλίσσης Σοφίας, στην πατρική οικία της οικογένειάς του. Προηγήθηκε η κοινή απόφαση των παιδιών του ζεύγους Εμμανουήλ και Βιργινίας Μπενάκη (Αλεξάνδρας Κ. Χωρέμη, Αντώνη Μπενάκη, Πηνελόπης Δέλτα, Αργίνης Σαλβάγου και της εγγονής τους Βιργινίας Ρωμάνου) με την οποία δωρίστηκε το κτίριο στο έθνος, στη μνήμη των γονέων τους. Σκοπός της δωρεάς, η μετατροπή του κτιρίου σε μουσείο και η έκθεση σε αυτό των ατομικών συλλογών του Αντώνη Μπενάκη. Έτσι, με δαπάνες του ιδρυτή του μουσείου προστέθηκε στο οικογενειακό μέγαρο μια τριώροφη πτέρυγα, διαμορφώθηκαν κατάλληλα οι εσωτερικοί χώροι και έγιναν ειδικές παραγγελίες προθηκών από βρετανικά εργοστάσια ειδικών μουσειακών επίπλων. Κυρίως, όμως, ο νέος οργανισμός προικίστηκε από την προσωπική του περιουσία για να καταστεί δυνατή η συντήρηση και η λειτουργία του. Τα εγκαίνια έγιναν με κάθε επισημότητα στις 22 Απριλίου 1931 από τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο και από τον υπουργό Παιδείας Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος και εκφώνησε το λόγο των εγκαινίων εκ μέρους της κυβέρνησης. Πέρα όμως από την επισημότητα που έλαβαν τα εγκαίνια και μετά την κοσμικότητα της πρώτης ημέρας λειτουργίας του μουσείου, αξίζει να σημειωθεί ένα ουσιαστικό στοιχείο. Ο νέος εθνικός οργανισμός προικίστηκε σε λειτουργικό πλαίσιο από την τότε Ελληνική Δημοκρατία του Μεσοπολέμου με έναν ιδιαίτερο ιδρυτικό νόμο, ο οποίος όριζε ότι η αρμόδια Διοικητική Επιτροπή θα συγκροτούνταν και θα ανανεωνόταν χωρίς την κρατική παρέμβαση, με πρότα σταθερά έναν εκπρόσωπο της πολιτείας. Ακόμη, ο νόμος όριζε διαρκή κρατική επιχορήγηση μέσω της οποίας θα καλύπτονταν τα έξοδα λειτουργίας. Με τα δύο αυτά εφόδια, και βεβαίως με την απόλυτη αφοσίωση σε αυτό του ιδρυτή του, ξεκίνησε η λειτουργία του μουσείου με επιθυμία την πολιτιστική διαπαιδαγώγηση των νεότερων γενεών της χώρας.

Παράλληλα, όμως, η ίδρυση του μουσείου δεν ήταν μόνο καρπός της γενναιοδωρίας του συλλέκτη ή καρπός της στενής φιλίας της οικογένειας Μπενάκη με τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Ήταν και καρπός μιας πολιτικής στιγμής του ελληνικού Μεσοπολέμου, κατά την οποία υπήρχε ισχυρή η ανάγκη της δημιουργίας νέων ηθικών και πολιτιστικών προτύπων μετά την κατάρρευση της Μεγάλης Ιδέας κατά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Η αρχική διάταξη των εκθεμάτων του μουσείου, όπως αυτή προκύπτει από τον πρώτο μουσειακό οδηγό που εκδό-

Ο Αντ. Μπενάκης
ανάμεσα σε συλλογές του μουσείου. Κοσμοπολίτης, φιλό-τεχνος και εμβληματικό παράδειγμα του ελληνισμού της Διασποράς για τον πατριωτισμό και την ανθρωπιστική δράση του, κορύφωσε την προσφορά του με την αρχοντική δωρεά του μουσείου (© Ιστορικά Αρχεία Μουσείου Μπενάκη).

Μαρμάρινο ειδώλιο

γυναικείας μορφής της Πρωτοκυκλαδικής περιόδου, γύρω στα μέσα της 3η χιλιετίας π.Χ. (© Τμήμα Προϊστορικής, Αρχαίας Ελληνικής και Ρωμαϊκής Συλλογής, Μουσείο Μπενάκη).

θηκε το 1935, είναι σε ένα βαθμό μάρτυρας του τρόπου με τον οποίο ο Αντώνης Μπενάκης προέβαλλε τη δική του άποψη και γνώμη για την ιστορία και για τα τεκμήρια που παρουσιάζουν κάθε εποχή και περίοδο. Είναι εξαρχής σαφής η προσπάθεια να δοθεί στο κοινό το σύνολο της ελληνικής ιστορίας, με βάση τους νεότερους χρόνους, μέσω έργων τέχνης ή προσωπικών αντικειμένων ιστορικών προσώπων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι ο σχεδιασμός αυτός είχε βρει προφανώς ανταπόκριση στον ευρύτερο κοινωνικό κύκλο του ιδρυτή, αφού όπως προκύπτει από τις αναφορές του οδηγού του μουσείου, μεγάλος αριθμός των αντικειμένων αυτών οφείλεται σε δωρεές οικογενειών και προσώπων συνδεδεμένων με εκείνον.

Η διάταξη στο σύνολο των αιθουσών του κτιρίου δεν οργανώθηκε με βάση τη χρονολογική σειρά, αλλά περισσότερο με τη λογική της οικειότητας που διατηρούσε το κοινό με το πρόσφατο ή σχετικά πρόσφατο τότε εθνικό παρελθόν. Έτσι, η εισαγωγή γίνεται με μια αίθουσα όπου συνυπάρχουν εκθέματα από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας, τη διακυβέρνηση του Ιωάννη Καποδίστρια, την οθωνική περίοδο, καθώς και τη βασιλεία του Γεωργίου Α΄ και του Κωνσταντίνου Α΄.

Αναλυτικότερα, στην έναρξη της εκθεσιακής αφήγησης παρουσιάζονταν στον επισκέπτη μεταξύ άλλων εκθέματα όπως: πίνακες του Von Hess από τη συλλογή των ανακτόρων του Μονάχου με θέμα την Ελληνική Επανάσταση, φορητός οπλισμός της περιόδου με στολισμό, πορτρέτα ηρώων και πολιτικών ηγετών της Επανάστασης, αντικείμενα συμβολικά της οθωνικής περιόδου, ναυτικές σημαίες και λάβαρα της επαναστατημένης Ύδρας, εφοδιαστικά έγγραφα της Φιλικής Εταιρείας, πολυτελή αντικείμενα από την εποχή του Γεωργίου Α΄, παράσημα του Ιωάννη Καποδίστρια, τεκμήρια από την ίδρυση του Πανεπιστημίου Αθηνών, επετειακά μετάλλια με τον Κωνσταντίνο Α΄, τεκμήρια από τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες, τεκμήρια από τους Βαλκανικούς Πολέμους, τεκμήρια από τη δράση των φιλελλήνων, καθώς και τεκμήρια σχετικά με το Σύνταγμα του 1843. Στη διπλανή αίθουσα παρουσιάζονταν ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας, με τεκμήρια που είχαν διασώσει κατά την έξοδό τους οι πρόσφυγες της Καταστροφής του 1922. Παρουσιάζονταν έτσι ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας όχι ως κάτι ασαφώς ενεργό, αλλά ως κάτι πλέον συμβολικό το οποίο είχε ολοκληρώσει τον κύκλο ζωής του. Δίπλα στα αντικείμενα μνήμης των προσφύγων υπήρχε η αίθουσα με έργα βυζαντινής τέχνης και εκκλησιαστικά κειμήλια της μεταβυζαντινής περιόδου.

Κοντά όμως σε ό,τι συνέδεε σαφώς τους Έλληνες επισκέπτες με το κοινωνικό, πολιτικό, εθνικό και λατρευτικό παρελθόν τους, πλήθος στοιχείων από τις άλλες συλλογές του Αντώνη Μπενάκη, συγκροτημένα σε ενότητες, αποτελούσαν τα επόμενα εκθέματα. Επρόκειτο για αντικείμενα, κοσμήματα και υφάσματα ισλαμικής και κοπτικής τέχνης, ιταλικά και ισπανικά βελούδα, όπως και κινεζική και περσική κεραμική. Η συγκεκριμένη κίνηση δεν θα πρέπει να αποδοθεί μόνο στην ευρύτερη πολιτισμική ενημέρωση του κοινού αλλά κυρίως σε μια προσπάθεια να καλλιεργηθεί ένα παράλληλο κλίμα κοσμοπολιτισμού και ανεκτικότητας δίπλα στην ανάδειξη της ελληνικότητας, η οποία σαφώς προβαλλόταν. Ένα εγχείρημα που για τα μέτρα της εποχής χαρακτηρίζεται τολμηρό, αφού εκτίθεται με σεβασμό ο ισλαμικός και ο τουρκικός πολιτισμός, η αφετηρία δηλαδή των «άλλων», των

Το Μουσείο Μπενάκη προπολεμικά. Το αρχικό κτίριο, ιδιοκτησία του Κεφαλονίτη επιχειρηματία Παναγή Χαροκόπου, χτίστηκε πιθανότατα πριν από το τέλος του 19ου αιώνα. Αρχιτέκτων του ήταν ο Αναστάσιος Μεταξάς (© Ιστορικά Αρχεία Μουσείου Μπενάκη).

εχθρών. Η έκθεση του ιστογείου ολοκληρωνόταν με την παρουσίαση αντικειμένων της αρχαιοελληνικής συλλογής. Στον πρώτο όροφο η διάταξη ήταν αντίστοιχη με το ισόγειο, με βασική διαφορά ότι στη μουσειακή λειτουργία είχε ενταχθεί και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, μέσω ρητής σύνδεσης του ονόματός του με τεκμήρια κυρίως των Βαλκανικών Πολέμων. Μία ακόμη ενδιαφέρουσα πτυχή αυτής της μάλλον τολμηρής συνθετικής ιστορικής αφήγησης ήταν η ισχυρή αναφορά στον ελληνικό λαϊκό πολιτισμό μέσω πλήθους σχετικών αντικειμένων, εκτεθειμένων και σε χώρους δίπλα στη βιβλιοθήκη, η οποία δημιουργήθηκε με στόχο την υποστήριξη των συλλογών του μουσείου. Στα γοπητευτικά αλλά και δύσκολα χρόνια του Μεσοπολέμου, όπου παλαιές πραγματικότητες ολοκληρώνονταν και νέες δημιουργούνταν, ο Αντώνης Μπενάκης επέλεξε να προσφέρει στο κοινό της χώρας μια αναδιοργανωμένη και συλλεκτική σύνθεση της ιστορίας του ελληνισμού. Παράλληλα όμως περιορίσε τη μοναδικότητα του ελληνικού κάλλους τοποθετώντας δίπλα του τον ρητό σεβασμό και άρα την ανεκτικότητα σε πολιτισμούς άλλων λαών. Ξαν να μπορούσε ο πολιτισμός να αποτελέσει μια νέα αφετηρία στην ελληνική κοινωνία, μια νέα ανάσα και μια νέα προοπτική.

Νεκρικό πορτρέτο
ανδρικής μορφής
από την Αντινόο-
πολη της Αιγύ-
πτου, 3ος αι. μ.Χ.,
ζωγραφισμένο με
την τεχνική της
εγκαυστικής πάνω
σε λινό ύφασμα
(© Τμήμα Βυζαντι-
νής και Μεταβυζα-
ντινής Συλλογής,
Μουσείο Μπενάκη).

**«Η Αποτομή
του Προδρόμου»,**
έργο επτανησιακής
τέχνης, β' μισό
του 18ου αι.
(© Τμήμα Βυζαντι-
νής και Μεταβυζα-
ντινής Συλλογής,
Μουσείο Μπενάκη).

